

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi Dergisi

The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Türkiye’de Spiritüel Arayışlar

Yazarlar: Kurtuluş Cengiz-Önder Küçükural-Hande Gür
(İstanbul: İletişim Yayınları, 2021)

Reviewed by

Ronahi AKYÜREK

Yüksek Lisans Öğrencisi, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri, Kahramanmaraş / TÜRKİYE

ronahiakyurek@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5292-4745>

Makale Türü/ Article Types: Kitap Değerlendirmesi/ Book Reviews

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 21/02/2022

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 27/06/2022

Makale Yayın Tarihi: 30/06/2022

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran/ June

Yıl/Year: 20 **Sayı/Issue:** 39 **Sayfa /Page:** 223-229

Atıf/Citation: Akyürek, Ronahi. “Türkiye’de Spiritüel Arayışlar Yazarlar: Kurtuluş Cengiz-Önder Küçükural-Hande Gür (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021)”. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (Haziran 2022), 223-229.

Kitap Değerlendirmesi

Türkiye’de Spiritüel Arayışlar

Kitabın adı Türkiye’de Spiritüel Arayışlar ve yazarları Kurtuluş Cengiz, Önder Küçükural ve Hande Gür’dür. Kitap önsöz, ekler ve kaynakça dışında dokuz bölümden oluşmaktadır. 2008 ve 2011 yılları arasında “Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Din” adlı bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmanın saha çalışması sırasında görüşülen kişilere dini inanç ve pratikleri sorulmuş, alınan cevaplar değerlendirilmeye alınmış ve böylece bu eser oluşturulmuştur. Eser, önsözünde açıklandığı üzere TÜBİTAK 1001 programı tarafından desteklenen ve Dr. Öğr. Üyesi Kurtuluş Cengiz tarafından 1 Ekim 2018- 1 Mart 2020 arasında yürütülen “Türkiye’de Spiritüel Arayışlar” adlı projenin verilerinden yararlanarak hazırlanmıştır. Araştırma kapsamında yalnızca bireysel spiritüel arayışların konu edildiği ifade edilmiştir(s.11).

Çalışmada, özellikle yüksek eğitilmiş, orta-üst gelir grubuna mensup, profesyonel meslekleri olan genç ve orta yaşlı kadınlar arasında yaygın olduğu belirtilen yoga, reiki, tantra, şifacılık, şamanlık, meditasyon vb. inanç ve spiritüel pratikler ve bunların son zamanlarda Türkiye’deki artışı üzerinde durulmuştur. Araştırmanın amacı, insanların bu tür inanç ve pratiklere ilgi duymalarının ülkedeki yerel tecrübe bağlamında anlaşılmasıdır(s.12). Kitabın birinci bölümünde bu bilgilere yer verildikten sonra ülkemizde, bahsedilen bu yeni dini hareketlere verilen tepkilerden ve artan deizm-teizm inançlarından bahsedilmiştir. Deizm ve teizmin özellikle muhafazakâr camiada yaygınlaşması üzerinde durulmuş ve bu durum hakkındaki görüşlere yer verilmiştir. Sonrasında tekrar araştırmanın detayları aktarılmıştır. Bireysel spiritüelliği anlamak ve analiz etmek için temel kıstas olarak en az üç yıldır spiritüel etkinlikler içinde olmak gerektiği belirlenmiş ve nitel yöntemlerin ağırlıkta olduğu nicel verilerden de yararlanılarak üç aşamalı araştırma tasarımı yapıldığı söylenmiştir. İlk olarak farklı spiritüel ortamlar ziyaret edilip buralarda katılımcı gözlemler yapılmıştır. İkinci aşama olarak spiritüel

arayışların yoğunlaştığı illerde kartopu tekniği kullanılarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan kişi sayısı 84’tür. Son aşamada Survey Monkey programı üzerinden 528 kişiye ulaşan çevrimiçi anket yapılarak araştırma nicel verilerle desteklenmiştir(s.29)

İkinci bölümde, başlıktan da anlaşılacağı üzere spiritüel arayışlarla ilgili temel kavramsal ve olgusal tartışmalara yer verilmiştir. Bölüm, spiritüel arayışlar nasıl tanımlanmalı, spiritüel hareketlere katılmayı sağlayan etkenler ve Türkiye literatürü başlıklarından oluşmakta ve bu başlıklar altında konuyla alakalı ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. İlk olarak 19. yüzyıl filozof ve sosyologlarının bilim ve rasyonelleşmenin artmasıyla dinin etkisini kaybedeceğine ilişkin yorumlarına yer verilmiş ve bu beklentilerin karşılık bulmadığı, dinin her ne kadar kamusal alandan özel alana çekilip kısmen zayıflasa da farklı formlarla yeniden ortaya çıktığı söylenmiştir. Batı dünyasında refah kapitalizminin sona ermesi ve neo-liberal politikaların ortaya çıkması bunun nedeni olarak gösterilmiştir. 19. Yüzyılda yaşanan uluslararası siyasi gelişmeler sonucunda 20. Yüzyılın son çeyreğinde Batı Avrupa’nın bir kısmı haricinde dünyada dini hareketlerde büyük bir canlanma yaşandığı belirtilmiştir. Bölümde sekülerleşme kavramı açıklandıktan sonra din ve sekülerleşme ilişkisi ele alınmıştır. Son olarak YDH’lerin ortaya çıkışına ilişkin farklı değerlendirmeler ve bu konularda yapılan çalışmalar aktarılmıştır.

Üçüncü bölüme gelindiğinde kitabın bundan sonraki bölümlerinde alan araştırmasının bulgularına yer verildiği ifade edilmiştir. Bölümde ilk olarak Makro faktörler: Modernleşme, sekülerleşme, neo-liberalleşme, postmodernleşme başlığına yer verilmiştir. Burada modern spiritüel hareketlerin ilk olarak Batılı ülkelerde ortaya çıktığı bilgisi verilip ardından bu durumun nedenleri üzerinde durulmuştur. Özellikle modernleşme, sekülerleşme, neo-liberalizm, postmodernizm kavramları çerçevesinde spiritüel arayışlar tartışılmıştır. Bu kavramların Türkiye’deki yansımalarına dönemsel olarak değinilmiştir. Son on yılda Türkiye’de özellikle yoga, meditasyon,

reiki, nefes egzersizleri, mindfulles, çember ve şamanlık gibi pratiklerin öne çıktığı, bunda orta sınıflar nezdinde sağlıklı yaşam söyleminin hegemonik hale gelmesi ve insanların bedenleriyle olan ilişkilerinin niteliksel olarak değişmesinin büyük rolü olduğu söylenmiştir(s.109). Mikro faktörler kısmına gelindiğinde, bu kısımda spiritüel hareketlere katılanların temel özelliklerine yer verilmiştir. Eserde, yapılan görüşmeler sonucunda kişi bazlı mikro faktörlerin de bu faaliyetlere katılımı önemli ölçüde etkilediği görülmüştür. Bu faktörlere; bireylerin yaşadığı travmalar, karşılaştıkları olağanüstü olaylar ve karşılaşmalar ve son olarak beyaz yakalı orta sınıfların içinde bulunduğu yalnızlık, mutsuzluk ve izolasyon örnek olarak verilmiştir.

Dördüncü bölümde spiritüel inançlar ve pratikler konularına yer verilmiştir. İlk olarak geleneksel dinlerdeki inanç ve pratiklerle spiritüel inançlardaki inanç ve pratiklerin farkına değinilmiştir. Çalışma boyunca katılımcılara “neye inanıyorsunuz?” diye sorulmuş ve kendini gösteren öğretiler her ne kadar farklı olsa da genel olarak bireysellik, esnek ve bağımsız olmak cevaplarının verildiği görülmüştür(s.175). Yaratıcıya ilişkin tutumları sorulduğunda katılımcıların büyük çoğunluğu Tanrı veya bir çeşit enerji olarak yaratıcının varlığına inandıklarını belirtmişlerdir (s.178). Bir ruhun varlığına ilişkin düşünceleri sorulduğunda ise katılımcıların yaklaşık %80’i ruh varlığına inandıklarını söylemişlerdir(s.183). Bu durum spiritüel bireylerin kendi bireysel varlıklarına ya da “insanın içindeki tanrıya” inanmayı teistik ve aşkın bir Tanrı’ya inanmaktan daha kolay bulduklarını göstermektedir.

Görüşme yapılan kişiler sadece benimsedikleri öğretilerin pratiklerini değil aynı zamanda pek çok başka öğretilerin pratiğini de kendi uygulamalarına entegre ettiklerini ifade etmişlerdir. Anket katılımcılarının en çok yaptığı spiritüel pratiklerin; meditasyon, kişisel gelişim çalışmaları, farkındalık çalışmaları, nefes çalışmaları ve yoga olduğu gözlenmiştir(s.196). Aynı zamanda geleneksel ibadetlerin bu pratikler içerisinde yeri her ne kadar az olsa da tasavvuf pra-

tiklerinin yerinin azımsanmayacak seviyede olduğu görülmüştür.

Beşinci bölümün ana başlığı spiritüellik ve toplumsal cinsiyettir. Bölümde genel olarak dişil ve eril enerji üzerinde durulmuştur. Yazar, cinsiyet rollerinin kişilerin kutupsal cinsiyetlerine göre uygun görülen belli davranışları düzenleyen normlar olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiştir(s.205). Dinin toplumsal cinsiyet rollerini içeren baskın sosyal normları ve düzenlemeleri derinden etkilediğini bu nedenle toplumsal cinsiyet spiritüellik ve yeniçağ spiritüelliğinin çoğunlukla kendini gösteren yerler olan yeni dinler bağlamında anlamaya çalışmanın büyük önem taşıdığını belirtmiştir(s.206). Farklı düşünce, öğreti ve hareketleri gözlemledikçe kadınlarla erkeklerin spiritüelliğe farklı nedenlerle yöneldikleri ve bu konudaki deneyimlerinin görünür bir şekilde farklı olduğu belirtilmiştir. Görüşmelerde en sık karşılaşılan bakış açısının eril ve dişil enerji ile onlara atfedilen niteliklerin herkesin içinde var olduğu fikridir. Genel olarak dişil enerjinin verici ve fedakâr eril enerjinin ise anlamak isteyen analitik taraf olduğu söylenmiştir. Yazar bu bölümde toplumsal cinsiyet kavramıyla alakalı görüşleri belirttikten sonra global dünyada spiritüel hareketlerin çoğunun temelde ataerkil olduğu iddiasına yer vermiştir(s.213). Ayrıca katılımcıların %83’ünün kadın olmasından hareketle spiritüelliğin daha çok kadınları cezbediği sonucuna varılmış ve bu durumun nedenleri tartışılmıştır.

Altıncı bölümde spiritüelliğin tasavvufla olan ilişkisine yer verilmiştir. Anket sonucunda ortaya çıkan, yerleşik ve kurumsal dinlere bakış ve katılımcıların benimsediği inançlar bilgileri aktarılmıştır. Katılımcıların %72’si yerleşik ve kurumsal dinlerden hoşlanmadıklarını dile getirmişlerdir. Benimsenen dini inançlara bakıldığında ise katılımcıların %43’ünün İslam dinine inandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun İslam dışındaki inançları tercih etmesi kurumsal ve yerleşik dinlere olan mesafelelerini göstermektedir(s.245). Ayrıca katılımcıların spiritüel arayışlardan hangisini takip ettiklerinden bağımsız olarak, katılımcılar ara-

sından önemli bir kesimin inançlarını anlatırken tasavvuf geleneğinde benimsenen bazı kavram, kişi ve yaklaşımlardan söz ettikleri görülmüştür. Katılımcılar aynı zamanda kendi inançlarından bahsederken İslam'ın ve Müslümanların içinde buldukları durumla ilgili çeşitli eleştirilerde bulunmuşlardır. Yapılan görüşmeler neticesinde görüşülen kişilerin büyük çoğunluğunun inanacakları şeyin içeriğine kendilerinin karar vermek istedikleri anlaşılmaktadır(s.251). Yazar “katı sınırları olan kozmolojilerden ziyade deneyimi ve içsel yolculuğu olan tasavvufun spiritüel arayışlarla daha kolay örtüşüğünü” belirtmiştir.

Yedinci bölümde, yapılan görüşmelerden hareketle spiritüel alan içerisinde nasıl bir şifa söylemi oluştuğu ve bu söylemin ürettiği öznellik incelenmiştir. Dericquebourg, çalışmasında güncel dini akımları terapötik dinler ya da şifa dinleri şeklinde isimlendirmiştir. Bu bölümde Dericquebourg'un tanımlamış olduğu ve şifa dinlerinin paylaştığı ortak özellikler yapılan görüşmeler ışığında değerlendirilerek araştırılan spiritüel alan içerisinde kutsal ve şifa arasında nasıl bir ilişki kurulduğu anlaşılmasına çalışılmıştır. Görüşmelerde “iyi hissetme” üzerine oldukça vurgu yapıldığı gözlenmiştir. Bölümde kısaca bireylerin kendi bedeni ve hayatı üzerinde kendi otoritesini kurması gerektiği vurgulanmakta ve bunu sağlamak için alıştırma ve terapi teknikleri öngörülmektedir.

Sekizinci bölümde spiritüellik ve ekoloji üzerinde durulmuştur. Bölümde şu sorulara cevap aranmıştır: “Katılımcılar yeryüzündeki varlıkları nasıl algılıyorlar? Dünya ya da yeryüzü dediğimiz gezegeni ne şekilde yorumluyorlar? Dünyadaki varoluşlarına dair nasıl bir hikâyeye ile kendi hayatlarını anlamlı kılıyorlar?” Görüşülen kişilerin kendi hayatları ve dünyadaki var oluşlarına ilişkin anlattıkları hikâyelerin belirli bir tutarlılık zemininde ilerlediği gözlenmiştir. Bunlar dışında bölümde James Loelock'un Gaia hipotezinden bahsedilmiş ve katılımcıların bu konudaki fikirlerine yer verilmiştir. Bu konu konuşulurken sıklıkla kuantum, titreşim, enerji, termodinamik, parçacık ve benzeri kavramların görüşülen kişiler tarafından

referans verildiği söylenmiştir. Ayrıca Latour, Dryzek, ve Pickering gibi düşünürlerce ortaya atılan fikirlere de yer verilmiştir. Çünkü bu fikirlerin bu tür arayışların argümanlarıyla birebir ilişkisi olduğu ifade edilmiştir(s.295).

Dokuzuncu bölüm olan sonuç bölümünde araştırma boyunca yapılan gözlemler, derinlemesine görüşmeler ve anketlerin değerlendirilmesi sonucunda Türkiye’deki spiritüel hareketler hakkında kısmi olduğu ifade edilen bazı sonuçlara yer verilmiştir. Kitabın sonundaki ekler bölümünde katıldıkları etkinliklere dair gözlemlere yer verilmiştir.

Kitap, Türkiye’de son yıllarda oldukça popüler olan spiritüel akımlar üzerine kapsamlı bir çalışmayı içermektedir. Çalışmada tek yöntemle sınırlı kalınmayıp, derinlemesine görüşmeler yapılması, katılımcı gözlemler gerçekleştirilmesi ve son olarak araştırma bulgularının anket tekniğiyle desteklenmesi araştırmayı daha güvenilir kılmıştır. Ayrıca katılımcı gözlemlerin seküler olduğu ifade edilen yoga ve meditasyon etkinliklerinin yapıldığı ortamlar dışında zikir etkinliklerinin yapıldığı dergahlar ve Mevlevi ayinlerinin gerçekleştirildiği tasavvufi grupların bulunduğu ortamlarda yapılması spiritüel hareketlerin farklı çerçevelerden yorumlanmış olması açısından önemlidir. Çalışmanın bir ekip ürünü olması, birçok insanın katkısıyla gerçekleştirilmesi, konuya farklı perspektiflerden bakılması bağlamında araştırmacının olumlu yönlerindedir. Spiritüel yönelimlerin sebepleri araştırılırken makro ve mikro faktörlerin birlikte tartışılması konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Son olarak Türkiye’de spiritüel gruplara yönelik araştırmaların sınırlı olduğu düşünülünce eser bu anlamda alana önemli bir katkı sağlamıştır.